

Slik husker de 9. april

Hvordan opplevde folk 9. april 1940?

Som en uvirkelig dag, annerledes enn alle andre. Det lå usikkerhet i lufta. Forvirringen var stor. Man skrudde på radioen og fikk høre at tyske krigsskip hadde ankret opp i Trondheim, Oslo og Bergen. Det hadde visstnok også vært trefninger med norske sjøstridskrefter i Ytre Oslofjord.

I Trondheim gikk folk til jobben. Møtte grønnkledde soldater i gatene. De utvekslet blikk, men betraktet ikke de «besøkende» som fiender. Ikke da.

En dag uten dramatik av det store slaget. Man kikket nysgjerrig på tyskerne som spister smør på sjokoladen. De ville vel snart bli jaget på dør. Engelskmennene sørget nok for det.

Mobiliseringsordre gikk ut i bygdene, men den gjaldt ikke før 10. april. På Verdalsøra skulle man la sirenene på Verdal Spinderi tene ut hvis det ble nødvendig.

Norske oppsynsbåter møtte krigsskip utenfor Agdenes. De kom seilende med slukkede lanterner. Men hvilken nasjon krigsskipene tilhørte, nei, det var man ikke helt sikker på. — De hilste, men jeg hilste ikke tilbake, rapporterte vakthavende ombord i en norsk båt.

En merkelig dag...

Tekst: HANS MELIEN

Tyske krigsskip og sjefly på Trondheim havn. Munkholmen skimtes noe til venstre for midten av bildet.

En uvirkelig og rar dag

Sonja Bodd.

— 9. april — jo, jeg husker. Glemmer nok aldri den skjebneden.

Alt var så underlig da jeg våknet om morgenen. Så rart, så uvirkelig. Man kan spørre hvorfor, og jeg vil svare at jeg bare følte det slik. Det var en annerledes dag.

Kanskje skyldtes det motorduren fra flyene som kretset over byen. En ukjent dur. Jeg hadde jo knapt sett et fly. Eller var det andre ting. Jeg vet ikke...

Sonja Bodd var fjorten år ved krigsutbruddet. Et barn. Men kanskje bedre enn de fleste jevnaldrende forsto hun alvoret. Fordi hun er av jødisk herkomst.

— Jeg kjente godt til jødeforfølgelsen i Tyskland. Derfor var 9. april blodig alvor for meg fra jeg slo øynene opp om morgenen. Men jeg gikk til skolen — Berg skole — hvorfra alle elevene straks ble sendt hjem igjen.

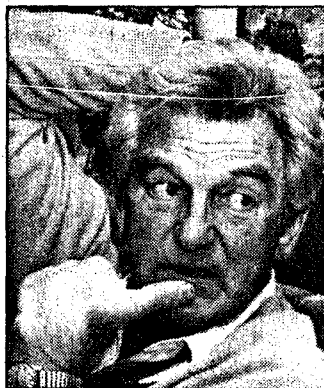
Så begynte vi å pakke. Turde ikke å være i byen. Vi hadde en hushjelp fra Stiklestad, og vi dro hjem til henne. Det var min onkel og tante og et flyktningebarn som de hadde, en av mine brødre, min søster og jeg. Min mor og en eldre bror ble tilbake hos min bestemor. Far var i Oslo, og vi visste ingen ting om hvordan han hadde det.

På Stiklestad havnet vi rett opp i vepsebolet, det krydde av tyskere der, men det tror jeg var senere enn 9. april. Jeg husker at vi til og begynne med tilbragte mye av tiden i en potetkjeller, og det var jo ikke nettopp så hyggelig. Hvor lenge vi oppholdt oss på Stiklestad vet jeg ikke sikkert, kanskje var det en måned, vi dro iallfall tilbake til Trondheim hvor situasjonen da hadde roet seg ned. Men det har ikke noe med 9. april å gjøre, slutter Sonja Bodd.

Tyskerne spiste smør med skje

— For meg var 9. april temmelig u dramatisk, det var nær sagt en vanlig dag, sier Ola Mogstad. — Mitt første møte med tyskerne fant sted i Innherredsveien ved Bakke kirke. Jeg var på vei til jobben hos E. A. Smith i Ravnkloa da det dukket opp to grønnkledde personer. De så på meg, og jeg så på dem, men «itj så dæm no», og itj sa æ no», vi ruslet bare videre hver vår vei.

I Ravnkloa var det fullt av dem. De satt og dinglet med beina på kaikanten, eller spankulerte rolig omkring. Det var mest østerrikske fjellsoldater med edelweiss i lua. Fra vinduet på jobben kunne jeg følge med det som skjedde utover dagen. Det var forresten ikke mye. Jeg hadde inntrykk av at folk flest tok situasjonen med knusende ro, også tyskerne. Vi snakket endel om at

Ola Mogstad.

engelskmennene ville komme snart og jage «pakket på dør», vi trodde det var et tids spørsmål før det ville skje.

Så snart butikkene åpnet dro soldatene i flokk og følge på handel. De kjøpte bløtkake, smør og sjokolade. Spiste med glupende appetitt, ja, jeg har aldri sett verre. En hel bløtkake pr. person gikk ned på høykant, smør spiste de med skje og smurte smør på sjokoladen. Jeg var ikke vant med slik fråtsing, og var sjokkert over det jeg så.

Ellers forløp dagen som normalt. Jeg jobbet med mitt. Kikket ut gjennom vinduet i blant, betraktet tyskerne nærmest som vanlige turister. Men ute på reden kunne jeg se store krigsskip ligge for anker, jeg skjønte det var alvor...

Og det ble enda mer alvor senere. Ola Mogstad kastet seg tidlig inn i motstandsbevegelsen. Han ble arrestert og sendt til konsentrasjonsleire i Tyskland, og er i dag krigsinvalid. Så dramatisk ble det nok av, selv om det startet rolig.

- De hilste, men jeg svarte ikke

— Usikkerhet og forvirring. Det er det jeg husker best fra 9. april, sier kommandørkaptein Harald B. M. Rønneberg, nå forsvarsmedarbeider i Adresseavisen. — Situasjonen var meget uklar, vi visste ikke hvordan vi skulle forholde oss.

Rønneberg var utskreven dekksmann ombord i torpedobåten Snøgg, som var stasjonert i Florø fra januar 1940. Båten skulle løse konvoier til og fra England ved ut- og innseilingene ved Bulandet og på Frøysjøen. Det var hovedoppgaven.

— Snøgg returnerte fra oppdrag 8. april. Vi fikk straks ordre om å gå til Stad for å oppta patrulje ved et minefelt, som Den Britiske Marine skulle ha lagt ut der natten til 8. april. På vei til Stad passerte vi to tyske ankerliggere fire-fem nautiske mil nordover skipsleden fra Florø. Vanlige tyske lasteskip.

På Stadhavet hersket tilsynelatende fred og ro. Ordren var at vi skulle stanse fartøyer fra å gå inn i det minfearlige området. Ved midnatt løste jeg av ved roret. Av samtalen mellom skipssjefen, nestkommanderende og kjentmannen forsto jeg at noe alvorlig var inntruffet. Man snakket om at inntrengende fartøyer hadde kommet i kamp med Ytre Oslofjords befestninger. Men det var usikkerhet om nasjonaliteten på de fremmede fartøyene. Etter en stund meldte Krim radio, Marinens radiostasjon i Horten, at den avsluttet sendingen.

Spenningen økte ombord.

Ved dagry gikk Snøgg til Selje. Fra kaia der ble nødvendig stridsammunisjon lastet. Vi innstilte oss på at vi kunne komme i krig. Jeg vet ikke sikkert, men sannsynligvis hadde sjefen fått ordre om å

Harald B. M. Rønneberg.

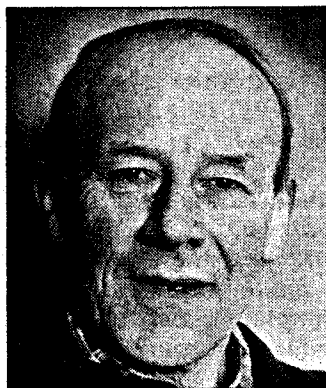
slutte seg til Sjefen for 2. Sjøforsvarsdistrikts styrker. Disse var i ferd med å samle seg i Sognefjorden for å beskytte mobiliseringen på Voss. Og Snøgg gikk sydover etter et kort opphold på Selje. I Måløy passerte vi et finsk skip. Det hadde vært på vei nordover til Narvik med forsyninger til Finland. Mannskapet på det finske skipet var like dårlig orientert om utviklingen som vi.

Snøgg fortsatte sydover. Like ved Hornelen fire-fem nautiske mil syd for Måløy, passerte vi to tyske lasteskip. Det ene var en tankbåt. Men intet ble gjort fra Snøgg's side.

Sjefen var under dekk, og da han noe senere kom opp, rapporterte nestkommanderende at vi hadde møtt to tyske skip: — De hilste med flagget, men jeg svarte ikke jeg, sa nestkommanderende.

Usikkerheten om hvordan man skulle forholde seg varte enda et par dager, så det var ikke greit, nei, sier Rønneberg.

Krigsskip inn fjorden

Harald Schunemann.

— Natten til 9. april, klokken var fem på tre.

Jeg sto på dekket til «Fosen», en av Marinens bevakningsbåter, som patruljerte i farvannet utenfor Agdenes.

Kroppen dirret av spenning. Vi hadde mottatt melding over Gärten signalstasjon. Den lød: «Ytre Oslofjords befestninger i kamp med fremmed makt.»

Plutselig så jeg konturene av et skip i mørket. Det kom med slukte lanterner. Avstanden var mellom fem hundre og tusen meter. Jeg anropte skipet med signallampe. Svar innløp, men jeg var ikke i stand til å tyde det. Samtidig ble avstanden mellom oss stadig mindre. Det var uhyggelig.

Det er Harald Schunemann fra Trondheim som minnes 9. april på denne måten. Han avtjente sin verneplikt i Marinen og var signalmann ombord i «Fosen».

— Sjefen ombord mente det var tyske krigsskip som hadde kommet inn Oslofjorden. — Men, sa han, dette må være et engelsk skip, for det lar seg ikke gjøre å seile fra Oslo til Agdenes på to timer. Det sjefen ikke visste var at tyske krigsskip var på vei inn til Oslo, Bergen og Trondheim omtrent på samme tid.

Da skipet kom nærmere satte vi på lyskasterne og fikk se en kjempestor stålkloss. Men det varte bare i noen få sekunder. For på det tyske skipet ble det også tent lyskaster. De var så sterke at vi ble fullstendig blendet.

Vi skjøt opp signallys, men tyskerne svarte med å røyklegge farvannet. Vi lå i stummende mørke. Da skipet passerte oss utstøtte det dumpe lyder. Vi antok at det kjørte med over 20 knops fart.

Der lå vi uten å kunne foreta oss noe. Forvirringen var stor ombord. Engstelsen også. Nå skjante vi at et tysk krigsskip skulle inntra Trondheim.

Krigsskipets navn var «Admiral Hipper», et søsterskip av berømtelige «Blücher», som ble senket ved Oskarsborg. I kjølvannet bak «Admiral Hipper» fulgte to mindre krigsskip, men det så ikke vi. Jeg glemmer aldri innholdet i meldingen jeg sendte til Gärten signalstasjon: «Fremmed krigsskip passerer inn fjorden.»

Da «Admiral Hipper» og de to andre skipene kom til Brettingen Fort ble det skutt mot dem. Ilden ble kontant besvart, og skuddet traff kabelen til lyskasteren slik at fortet ble liggende i mørke. Dermed kunne man seile uhindret videre.

Vi ble liggende i noen timer utenfor Agdenes. Dagslyset var kommet. Ny melding innløp:

«To fiendtlige ubåter oppholder seg i farvannet.»

Kort tid etterpå dukket den ene båten opp i overflatestilling. Jeg anropte den. Spurte om nasjonalitet og hvor den hadde tenkt seg. Svar kom:

«Vi er tysk og skal til Trondheim.»

S senere fikk jeg vite at tyskerne hadde stående ordre om å besvare alle anrop på en måte som ingen forsto, hvilket man gjorde på krigsskipet, men fra ubåten fikk jeg tydelig svar.

I dagene fremover skjedde det ellers litt av hvert, men det er en annen historie.

Det er krig, ble det ropt

— Jeg ble vekket med et rop: «Det er krig, det er krig. Tyskerne er kommet til Norge.»

Søvndrukken kom jeg meg på beina. Jeg skjønte ikke helt hva det dreide seg om.

Krig? spurte jeg.

— Ja, ja, det er krig!

Nå gikk alvoret opp for meg.

Det er Anne Margrethe Strømsheim, kjent under navnet «Hegralotten», som forteller om sitt første møte med krigen. Hun var på Kongsvold Fjeldstue da den uhyggelige meldingen kom. Hadde vært der en tid for å rekrutere etter lungebetennelse.

Jeg fikk det travelt med å pakke sammen mine eiendeler. Nå ville jeg til-

Anne Margrethe Strømsheim.

bake til Trondheim øyeblikkelig. Det var så som så med kommunikasjonene den gangen, men heldigvis kom det et lastetog som jeg fikk slengt meg på.

Togpersonalet var også orientert om krigsutbruddet. De var sterkt i tvil om hva de skulle gjøre. På Oppdal ble toget stående, ja, det virket som det ikke hadde lyst til å rulle videre.

Jeg ble utålmodig.

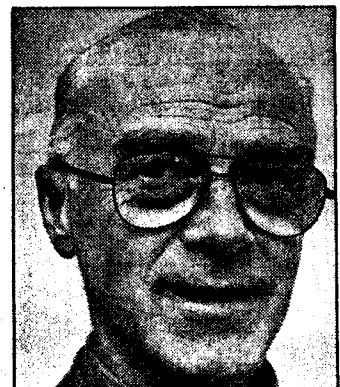
Da dukket det opp en drosjebil på stasjonen. Jeg løp som en gal bort til den. Drosjen var fra Trondheim og jeg fikk skyss inn til byen.

Tilbake til Trondheim meldte jeg meg til tjeneste. Men forvirring hersket, ingen visste riktig hva man burde gjøre. Rykter gikk om at byen skulle bombes. Utslettet. Evakuering av barn og gamle ble satt i gang. Jeg ble med på dette. Sammen med bl.a. Randi Bruun.

Jeg hadde lært meg alt om førstehjelp. Min far, fylkeslege Joachim Bang, var ambulanselege under første krig på Balkan. Han hadde lært meg hvordan jeg skulle forholde meg i en krigssituasjon. Byen ble heldigvis ikke bombet, men uvissheten var stor i mange dager.

Når jeg tenker tilbake, så var det ikke særlig dramatisk 9. april. Ikke for mitt vedkommende. Det ble mer alvor senere. Jeg havnet på Hegra festning og oppholdt meg der i 23 døgn som festningens eneste lotte. Men det var ingen stor innsats jeg utførte, sier fru Strømsheim beskjedent. Hun er nå bosatt i Oslo.

Ingen panikk på Verdalsøra

Ingvald Suul.

— Du må stå opp, Ingvald. Tyske krigsskip ligger allerede på Trondheim havn.

Det var min far som vekket meg om morgenen 9. april med disse ordene, forteller Ingvald Suul i Verdal. — Far hadde fått melding over telefonen fra IR 13 i Steinkjer. Han var lensmann på den tiden, jeg lensmannsbetjent.

Det lå under lensmannskontoret å slå opp mobiliseringsplakater, men noen ordre om dette var ennå ikke kommet. Så begynte telefonen å kime, uavlatelig ringte det. Far måtte kontrollringe, og først kl. 11.40 kom det ordre om å sette opp mobiliseringsplakatene. Vi dro av gårde i hver vår bil, far og jeg, med favnen full av plakater. Jeg har tatt vare på en plakat og på den står det bl.a.:

«Mobiliseringsinnkallelse. Odre er utsendt om alminnelig mobilisering av Hæren. Onsdag 10. april 1940 regnes som første mobiliseringsdag. Alt fastlønnet personell og vernepliktige skal møte til tjeneste til tid og sted som angitt i underrettingen for i år og fremmøte om mobilisering....»

Det samlet seg etter hvert en stor mengde folk på Verdalsøra. Spekulasjonene gikk høyt, men noen direkte nervøsitet kunne man ikke registrere. Han visste jo så lite om det man sto overfor. Visstnok var vi ganske godt orientert om krigen i

Europa, men det angikk liksom ikke oss.

Men allerede 4. april kl. 13.45 kom det første fremmede fly innover Verdal. Det kom flyvende i nord-østlig retning, flyhøyden var meget stor. Etter en stund kom det tilbake, snudde trolig ved svenskegrensen, og forsvant. Vi kunne se kondensstripen i den klare vårdagen, og kl. 13.50 meldte vi fra om observasjonen til Værnes flystasjon, men der kom man seg ikke på vingene tidnok. Hvilken nasjonalitet flyet hadde vet ingen.

Utpå dagen 9. april kom det en rytteravdeling fra Steinkjer gjennom Øra. Såvidt jeg vet fortsatte avdelingen til Åsen, men kom tilbake samme dag.

Vi merket ellers ingen ting til krigen 9. april, og det hersket stor forvirring om hvordan vi skulle forholde oss. Meldingene i radio var også temmelig forvirrende og delvis motstridende. Men på lensmannskontoret gikk vi i gang med å trykke opp plakater til «Verdalsøras bebuere», der det bl.a. ble gitt opplysninger om at ved eventuelt flyangrep ville varsel bli gitt ved gjentatte signaler gjennom sirenen på Verdal Spinderi. Videre ble det også trykket opp plakater med instruks om mørklegging av bebyggelsen m.v.

Det er hovedsakelig det jeg husker fra 9. april, sier Ingvald Suul.

9. april betød et vendepunkt

— Hva jeg husker fra 9. april? Lite, nesten ingenting. Jeg så tyskere i gatene. Men 9. april betød et vendepunkt i mitt liv. En omveltning. Jeg våknet og ble nasjonalbevisst. Dette sier Karin Wiksén. Tidlig kom hun med i illegalt arbeid i Trondheim, gjorde en betydelig innsats. Krigen har også fulgt henne i årene etter 1945. Som leder for Nasjonalhjelpen for krigens ofre har hun gjort en innsats det står respekt av. I dag er hun 62 år og pensjonist.

Krigen åpnet mine sanser for at vi trenger et solid forsvar, sier hun. — Jeg forstår ikke forsvarsmotstandernes tankegang. Vi var overhodet ikke forberedt i 1940. Tyskene tok oss på sengen.

Jeg blir aldri ferdig med krigen, og jeg synes det er en skam at vårt samfunn har stilt så dårlig med krigspensjonistene. Det er rett og slett ingen mening i at man skal sammenligne krigspensjonen med minstepensjonen i folketrygden, men dette uttalte sosialministeren for kort tid siden. Nei, krigspensjonen skulle vært sammenlignet med statsrådspensjonen, den. En ærespensjon som krigspensjonistene hadde fortjent.

Men 9. april. Jeg husker at jeg kom ut på gaten på formiddagen. Jeg bodde øverst i Prinsens gate da. En del personer i grønne uniformer kom spaserende. Jeg tror ikke jeg reagerte noe særlig på det. Ikke at tyskerne var der. Det var så uvirkelig det hele.

Likevel — 9. april fikk stort betydning for meg. Konsekvensen av denne dagen satte varig spor, sier Karin Wiksén.

Karin Wiksén.